

ORTAOKUL III. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MESLEKİ OLGUNLUK DÜZEYLERİNİN, FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ*

Gül AKBALIK**

GİRİŞ

Endüstrileşme ile birlikte toplumlarda icra edilen meslek çeşitlerinin artması ve bireylere seçme özgürlüğü tanınması, meslek seçimini üzerinde önemle durulması gereken bir sorun haline getirmiştir.

Meslek seçimi sorununa gelişimsel açıdan yaklaşan psikologlar mesleki davranışları, çok küçük yaşlardan itibaren başlayıp, bireyin çalışma hayatından tamamen ayrılmasına kadar süren bir süreç olarak görmektedirler. Beilin, (1955) gelişim psikolojisinde saptanmış prensiplerin mesleki davranışların gelişiminde de esas alınabileceğini ileri sürmüştür. Yani meslek kararı, tıpkı bireyin fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimi gibi, çeşitli yaş dönemlerine özgü tipik özellikler gösteren bir gelişim örüntüsü izlemektedir.

Meslek seçimi kararını, yaşamın ilk 20 yılında gelişen bir süreç olarak ifade eden Ginzberg (1952) meslek gelişimini, "hayal dönemi", "deneme dönemi" ve "gerçekçi dönem" olarak üzerine üç döneme ayırmaktadır. Super (1963) ise meslek gelişimini doğumdan itibaren ilerleyen bir süreç olarak ele almıştır ve "büyüme dönemi", "araştırma ve keşif dönemi", "yerleşme dönemi", "devam ettirme dönemi", "çöküntü dönemi" olmak üzere 5 döneme ayırarak incelemiştir.

Bireylerin içinde buldukları mesleki gelişim dönemine özgü mesleki gelişim görevlerini Super (1957) şöyle tanımlamıştır. "Mesleki gelişim görevi, yaşamın belli bir anında ortaya çıkan, iş etkinliklerine katılma

* A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, EPH Anabilim Dalında, Prog. Dr. Yıldız Kuzgun'un Danışmanlığında hazırlanan "Ortaokul III. Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri" konulu Yüksek Lisans Tezinin bir bölümünün özetidir.

** Uzm. Psi. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, EPH Birimi.

ve buna hazırlanmada bir sosyal grubun üyelerinin göstermesi beklenen, oldukça düzenli bir dizi davranıştan çıkarsanan görevlerdir”.

Meslek gelişimi ve mesleki gelişim görevleri dönemleri doğal olarak meslek olgunluğu kavramını ortaya çıkarmıştır. Super (1957) meslek olgunluğunu, meslek gelişimi doğrusunda erişilen nokta olarak tanımlamıştır. Bu bakımdan tıpkı bedensel ya da zihinsel olgunluk gibi bir de mesleki olgunluktan söz etmek mümkündür.

Crites (1971) Super ve Overstreet tarafından geliştirilen meslek olgunluğu boyutlarını şöyle özetlemektedir;

1. *Boyut*: Meslek seçimine yönelik (Seçme konusu ile ilgilenme, meslek seçimine yönelişte kaynakları kullanma).

2. *Boyut*: Tercih edilen meslek hakkında bilgi toplama ve planlamalar yapma (Tercih edilen meslek hakkında özgül bilgileri saptama, tercih edilen mesleği daha özgül olarak planlama, planlama etkinliklerini genişletme).

3. *Boyut*: Meslek tercihlerinin tutarlılığı (Alanlar içinde meslek tercihinin tutarlılığı, düzeyler içinde meslek tercihinin tutarlılığı, alanlar ve düzeyler içinde meslek tercihinin tutarlılığı).

4. *Boyut*: Özelliklerin billurlaşması (Ölçülen ilgilerin örüntülenme derecesi, ilgi olgunluğu, çalışma sevgisi, iş değerlerinin örüntülenme derecesi, iş ödüllerinin etraflıca tartışılması, seçme ve planlama sorumluluğunun kabul edilmesi, meslek seçiminde bağımsızlık).

5. *Boyut*: Meslek tercihlerinde akılcılık (Yetenek ve tercih arasında uyuşma, ilgi ve tercihler arasında uyuşma, tercih düzeyi, ölçülen ilgiler ve meslek düzeyi arasında uyuşma).

Crites'in (1971), mesleki olgunluğu ölçmek amacıyla geliştirdiği Mesleki Gelişim Envanteri (VDI) bir çok araştırmada (Maynard ve Hansen, 1971; Ansell ve Hansen, 1971; Lunneborg, 1978; Dillard, 1976) kullanılmıştır. Bu araştırmalarda, okuma başarısı, sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet ve sınıf düzeyi ile mesleki olgunluk arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Yurdumuzda Akay (1983) ve Uzer (1987) tarafından lise öğrencileri ile yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Problem

Mesleki gelişim görevleri, bir toplumun belli bir yaş dönemindeki bireylerinden beklediği mesleki davranışlar ise bu görevlerin toplumdaki

topluma ve belli bir toplumda çağdan çağa değişiklik göstermesi beklenir. Bu nedenle meslek rehberliğinin etkili bir biçimde yapılabilmesi için, ülkemizde öğrencilerin çeşitli yaş dönemlerine özgü mesleki gelişimlerini etkileyen faktörlerin neler olduğunun saptanması gerekmektedir.

Amaç

Bu araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır;

(1) Mesleki olgunluğa erişmede, ortaokul 3. sınıfa giden kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir fark var mıdır?

(2) Ortaokul 3. sınıfa giden öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyi ile sosyo-ekonomik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

(3) Genel liseye gitmeyi hedefleyen öğrenciler ile meslek lisesine gitmeyi hedefleyen öğrencilerin Mesleki Olgunluk Ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Ortaokul, mesleğe yönelmede önemli bir dönemdir. İşe girme, meslek lisesine ya da klasik liselere yönelme gibi mesleki kararlar bir çok çocuk tarafından bu dönemde verilmektedir.

Ancak bu öğrencilerin mesleki gelişimleri açısından yeterli olgunluk düzeyine sahip olup olmadığı konusunda ülkemizde ortaokul düzeyindeki öğrencilerle yapılan herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Bu dönemde, bizim kültürümüze özgü mesleki gelişim görevlerinin saptanabilmesi için kültürümüze özgü bir ölçme aracına ihtiyaç olduğu açıktır.

Bu araştırmanın, ortaokul III. sınıf öğrencilerinin mesleki gelişimini anlamada yararı olacağı ve buna bağlı olarak elde edilecek olan bilgilerin yapılacak rehberlik çalışmalarına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Örneklem

Bu araştırmanın örneklemini Ankara ilindeki altı (6) ortaokuldan "Eşit olasılıklı örneklem yöntemi" ile seçilecek birer şubenin uygulama gününde mevcut 223 son sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Ancak uygulama sonucunda eksik bilgiler içeren kağıtlar çıkartılarak, nihai örnekleme

giren öğrencilerin sayısı 208 olarak belirlenmiştir. Deneklerin 110'unu kızlar, 98'ini ise erkek öğrenciler oluşturmaktadır.

Bilgi Toplama Araçları

Araştırmada mesleki olgunluk düzeyini ölçmek üzere araştırmacı tarafından geliştirilen "Mesleki Olgunluk Ölçeği", SED ve diğer değişkenleri ölçmek için "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır.

Mesleki Olgunluk Ölçeğinin geliştirilmesi için ilgili literatür incelemesine ve uzman görüşüne dayalı olarak araştırmacı tarafından bir Mesleki Olgunluk Ölçeği Deneme Formu hazırlanmış; cevaplama için "evet", "hayır" şeklinde bir değerlendirme ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin puanlanmasında, beklenen yanıt türlerine uygunluğuna göre "1" ya da "0" değerleri esas alınmıştır. Ön-uygulama ve güvenilirlik çalışmalarından sonra ölçeğe son şekli verilmiştir. Ön uygulamadan sonra yapılan madde analizi sonucu ayırdetme gücü en az .05 düzeyinde anlamlı derecede yüksek olan 21 madde ölçeğe alınarak son form oluşturulmuştur. Mesleki Olgunluk Ölçeği 36 kişilik bir gruba bir hafta ara ile iki kez uygulanmış ve kararlılık katsayısı .78 olarak bulunmuştur. Bu kararlılık katsayısının, Mesleki Olgunluk Ölçeğinin bu araştırmada kullanılabilmesi için yeterli olduğu sonucuna varılmıştır.

Kişisel Bilgi formunda cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey ve ortaokulu bitirdikten sonra hedeflenen eğitim/iş türünü içeren sorulara yer verilmiştir. Sosyo-Ekonomik düzeyi (SED) belirlemede Bacanlı (1990) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı .72 olup, SED' i belirlemede kullanılabilceğine karar verilmiştir.

Verilerin Analizi

Öğrencilerin mesleki olgunluk puanları ile SED puanları arasındaki ilişkilerin incelenmesinde "Korelasyon Analizi Tekniği", cinsiyet ve M.O.Ö'nden alınan puanların analizinde çift yönlü "Varyans Analizi Tekniği" kullanılmıştır.

M.O.Ö. puanlarının, hedeflenen eğitimin türü açısından analizinde ise "t" testi kullanılmıştır.

BULGULAR

1. Mesleki Olgunluk ve Cinsiyet

Ortaokul III. sınıfta okuyan kız ve erkek öğrencilerin M.O.Ö.'ine verdikleri yanıtların merkezi dağılım ölçüleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo-1: Mesleki Olgunluk Ölçeği'ne Verilen Yanıtların Merkezi Dağılım Ölçüleri

Boyutlar	N=110 K		N=98 E		N=208 Toplam	
	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S
- Meslek seçiminde ilgi ve yetenekleri gözönüne alma (8 madde)	6.55	1.23	5.95	1.26	6.27	1.27
- Meslek seçiminde sorumluluk üstlenme ve meslek seçme ihtiyacı duyma (6 madde)	5.11	1.18	4.57	1.46	4.87	1.34
- Çalışma hayatına ilişkin tutum ve bilgi toplama plan yapma (7 madde)	5.24	0.9	4.97	1.12	5.11	1.01
- M.O.Ö. Toplam puan (21 madde)	16.9	2.19	15.49	2.53	16.23	2.46

Tablo-1'de görüldüğü gibi ortaokul III. sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk ölçeği toplamı puan ortalaması 16.23 standart sapması ise 2.46'dır. Ölçekten elde edilen maximum toplam puanın 21 olduğu gözönüne alındığında ortaokul III. sınıf öğrencilerinin kendilerinden beklenen mesleki gelişim görevlerini bir çoğunu yerine getirdiklerini ifade ettikleri görülmektedir.

Kız ve erkek öğrencilerin M.O.Ö. puan ortalamaları arasındaki farkların manidar olup olmadığı "çift yönlü varyans analizi tekniği ile test edilmiş ve sonuçlar Tablo-2'de verilmiştir

Tablo-2'yi incelediğimizde cinsiyet arasındaki farkların .05 düzeyinde anlamlı olduğu ve Tablo-1 incelendiğinde bu farkın kızların lehine olduğu görülmektedir.

Tablo-2: Kız ve Erkek Öğrencilerin M.O.Ö. Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Varyans Analizi

Varyans Kaynağı	SD	KT	KO	F
Cinsiyet	1	34.35	34.35	23.72*
Boyutlar	2	236.61	118.30	81.68*
CinsiyetxBoyutlar	2	3.07	1.54	1.06
Ortak Etkileri	618	895.09	1.44	
Toplam	623	1169.15		

* p<.05

2. Meslek Olgunluk ve Sosyo Ekonomik Düzey

Bu araştırmada SED sürekli değişken olarak ele alınmış ve örneklem grubunun SED ölçeğinden aldığı puanların ortalaması 31.2, Standart sapması ise 7.6 (n=208) olarak bulunmuştur.

Mesleki Olgunluk Ölçeği puanları ile SED puanları arasındaki ilişki pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı ile hesaplanmış ve katsayı -0.26 olarak bulunmuştur. Bu değer.05 düzeyinde anlamlı değildir. M.O.Ö.'nin alt boyutları ile SED puanı arasında ($r=.002$, $r=-.124$, $r=.09$) da anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

3. Mesleki Olgunluk ve Ortaokuldan Sonra Planlanan Hedefin Türü

Ortaokul/III. sınıf öğrencilerinin orta okulu bitirdikten sonraki hedeflerinin türü ile ilgili veriler Tablo -3'de verilmiştir.

Tablo-3: Ortaokul III. Sınıf Öğrencilerinin Ortaokulu Bitirdikten Sonraki Hedeflerinin Türü Açısından Öğrencilerin Dağılımı

Hedefler	Kız	Erkek	Toplam
Bir işe girmek	-	-	-
Çıracılık Eğitimi görmek	-	-	-
Meslek Lisesine girmek	25	21	46
Genel Liseye girmek	85	77	162
Toplam	110	98	208

Örnekleme giren öğrencilerden hiçbiri ortaokulu bitirdikten sonra bir işe girmeyi veya çıracılık eğitimine devam etmeyi düşünmemektedirler. Öğrencilerin %22'si bir meslek lisesine, %78'i ise genel bir liseye gideceklerini belirtmişlerdir.

Meslek lisesine gidecekler ile genel liseye gitmeyi düşünenler arasında mesleki olgunluk bakımından fark olup olmadığını anlamak için öğrencilerin M.O.Ö. puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığı "t" testi ile yoklanmıştır ve sonuçları Tablo-4'de verilmiştir.

Tablo-4: Meslek lisesini ve Genel Lise Eğitimi Hedefleyen Öğrencilerin M.O.Ö. Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın Manidarlığının Test Edilmesi

Seçilen Lise	n	\bar{x}	S	t
Meslek Lisesi	46	15.69	2.55	1.628
Genel lise	162	16.38	2.42	

$p > .05$

Tablo-4'de görüldüğü gibi, meslek lisesine gitmeyi düşünenler ile genel bir liseye devam etmeyi düşünen öğrencilerin M.O.Ö. puan ortalamaları arasında önemli bir farklılık bulunmamaktadır.

YORUM

Ortaokul III. sınıf öğrencilerinin M.O.Ö'ne verdikleri yanıtların merkezi dağılım ölçülerini incelediğimizde, öğrencilerin tümünün ortalamasının (16.23) yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Yani, bu öğrencilerin içinde buldukları döneme özgü mesleki görevlerinin çoğunu yerine getirdiklerini söyleyebiliriz. Ancak M.O.Ö'in de yer alan davranışlar öğrenci beyanına dayanarak değerlendirildiğinde algılanan davranışlarla ölçülen davranışlar arasında fark olabilmektedir. Bu bulgu yurdumuzda Kuzgun (1976) tarafından yapılan bir araştırma ile de tutarlık göstermektedir.

Erkeklerin ve kızların M.O.Ö. puan ortalamaları arasında kızların lehine bir farklılık bulunmuştur. Bu sonuç diğer araştırma bulguları ile (Lunneborg, 1978; Kuzgun, 1982) tutarlılık göstermektedir. Kızların lehine olan bu fark, onların fiziksel ve sosyal gelişimlerinin, erkeklere göre daha hızlı olması ve nihayet toplumdaki kız ve erkeklerden beklenen rollerin farklı olması ile açıklanabilir.

Bu çalışmada SED ile Mesleki Olgunluk arasında anlamlı bir ilişki bulunamaması, envanterle elde edilen bilgilerin öğrenci beyanına dayanıyor olması ile açıklanabileceği gibi örneklem grubundaki öğrencilerin hepsinin Ankara'da oturmaları, iletişim araçları ve kültürel etkinliklerden aşağı yukarı aynı derecede yararlanma olacağına sahip olmaları, ortaokul eğitim programlarının farklı olmayışı ile de açıklanabilir.

Meslek lisesine gitmeyi hedefleyen öğrenciler ile akademik Liseye gitmeyi hedefleyen öğrencilerin mesleki olgunluk puan ortalamaları arasında manidar bir fark bulunamaması ise, bu öğrencilerin hedefleri ne olursa olsun, ortaokulu bitirene kadar eğitim programlarının ve öğrencilerden beklenen mesleki gelişim görevlerinin aynı olması ile açıklanabilir.

ÖNERİLER

Bu araştırma sonucunda şu önerilerde bulunulması gerekli görülmüştür:

1. Bireysel farklılıklar, çeşitlendirilmiş öğretim programları ile tanımlanabilir ve geliştirebilir. Bu nedenle ortaokullarda, oranları yıllara ve çevrenin gereksinme ve olanaklarına göre değişebilen, seçimsel derslere yer verilmeli, ileri bir akademik eğitim düşünen öğrenciler için kuramsal ve soyut içerikli dersler yanında, ortaokulu bitirdikten sonra hayata atılmayı yada mesleki eğitim görmeyi düşünen öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini tanıyabilmeleri ve geliştirmelerine yardımcı olacak derslere yer verilmelidir.

2. Her dersin mesleklerle ilgisinin kurulması ve öğrencilere bilgi verilmesi, öğrencilerin dersleri ile gelecekteki meslekleri arasında ilişki kurmalarına yardımcı olabilir.

3. Ortaokullarda mesleki rehberlik hizmetlerinin başlatılması, eğer varsa etkin bir hale getirilmesi ortaokuldan sonra bir meslek seçme durumunda olan öğrencilerin, kendileri ve meslekler hakkında yeterli bilgi sahibi olmalarına ve mesleki olgunlaşmalarına yardımcı olabilir. Ayrıca bu hizmet, daha ileri bir akademik eğitim görmek isteyenler ile mesleki eğitime yönelecek olan öğrencilerin de kendilerine uygun programları tanımlarına ve kendilerine uygun programlara yönelmelerine yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

- Akay, B.** 1983. *Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.
- Alvi, S.A. ve Khan, S.B.** 1983. Educational, Social and Psychological Correlates of Vocational Maturity. *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 22 357-364.
- Ansell, E.M., Hansen J.C.** 1971. Patterns in vocational development of urban youth. *Journal of Counselling Psychology*. Vol. 18, No: 6, 505-508.
- Bacanlı, H.** 1990. *Kendini Ayarlama Becerisinin Çeşitli Değişkenlerle İlişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Ens. Ankara.
- Beilin, H.** 1955. The Application of general developmental principles to the vocational area. *Journal of Consulting Psychology*. 2, 53-57.
- Crites, J.O.** 1963. *The Internal Consistency and Stability of the Attitude Test of the Vocational Development Inventory*. Paper Presented at Meeting of the American Personnel and Guidance Association, San Francisco.
- Crites, J.O.** 1969. *Vocational Psychology: The Study of Vocational Behavior and Development*. New York. McGraw-Hill Co.

- Crites, J.O.** 1971. *The Maturity of Vocational Attitudes in Adolescence*. New York. Mc Graw-Hill Co.
- Dillard, J.M.** 1976. *Socioeconomic background and the career maturity of black youths. The Vocational Guidance Quarterly*. Vol 25, No:1.
- Ginzberg, E.** 1952. *Toward a theory of occupational choice. Personnel and Guidance Journal*. Vol: 44, pg. 850-53.
- Gribboons, W.D., Lohnes, P.R.** 1958. *Relating Vocational Maturity in Early Adolescence to Nine Year Career Pathern Criteria*. Unpublished Manuscript, State University of New York at Buffalo.
- Kuzgun, Y.** 1976. "Lise öğrencilerinin mesleki doyum tercihleri", *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler dergisi*, 8, 1-2, 103-115.
- Kuzgun, Y.** 1982. *Mesleki Rehberliğin Bireylerin Yetenek ve İlgilerine Uygun Meslekleri Tanımlarına Etkisi*. Doçentlik Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No:118, Ankara.
- Lunneborg, W.** 1978. Sex and career decision-making styles. *Journal of Counselling Psychology*. 25, 4.
- Maynar, F.E. ve Hansen, J.C.** 1971. Vocational maturity among inner youths. *Journal of Counselling Psychology*. 17.
- Super, D.E.** 1957. *The Psychology of Careers*. New York: Harper and Row Publishers.
- Super, E ve Starishevsky, R., Matlin, N., Jordaen, J.P.** 1963. *Career Development: Self-Concept Theory*. New York: College Entrance Examination Board.
- Uzer, A.S.** 1978. *Lise Öğrencilerinin Yüksek Öğretim Programlarını Tercihleri İle Kendi Yetenek, İlgili ve Mesleki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkiler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.